

výrazně poklesl. Rusko dodneška nemá žádnou stranu, která by se také byt' i přibližně mohla srovnávat s takzvanými sociálními revolucionáři, kteří roku 1917 měli za sebou polovinu voličů. Nejsilnější byly zemědělské strany po roce 1989 v Polsku (téměř 20 % mandátů), v Rumunsku (19 %) a v Maďarsku (11 %). V Bulharsku obě rolnické strany ztroskotaly na hranici čtyř procent.

Ačkoliv ve východní Evropě jsou ekologické škody mnohem katastrofálnější než v západní Evropě, nemohou z toho Zelení pro své strany nic získat. Nejsilnější je jejich vliv v *Liberálně sociální unii* v České republice.

Poté co národnostní menšiny žily po staletí často vedle sebe pokojně - ovšem v podmínkách autokratických nebo diktátorských režimů -, existuje nyní všude trend k národnostní homogenitě, který svůj vrcholek nalezl především v etnických čistkách Srbů. Ochraňování menšin je ve východní Evropě stále naléhavější, 25 miliónů Rusů dnes žije mimo svůj stát. Jestliže také Turkové v Bulharsku,

Maďaři, Němci a Řekové v Rumunsku, Maďaři na Slovensku a Němci v Polsku jsou zastoupeni v parlamentech, pak je to pouze přetlakovým ventilem než nějakou skutečnou pomocí menšinám.

Extrémně nacionalistické strany

Socialistická strana Srbska, nástupkyně komunistické strany, jejíž poslanci po volbách roku 1992 dostali v Bělehradě 34 % mandátů, se jednoznačně a bez skrupulí přešaltovala směrem k nacionalismu. Její menšinová vláda se opírá o *Srbskou radikální stranu* (SRP), která s fašistickou manýrou vystupuje pro Velkosrbsko. Extrémně nacionalisticky se chová také *Srbská strana pravice* (HSP) pod vedením D. Paragy. *Vatra Romaneasca* upírá Maďarům v Rumunsku menšinová práva, která jim byla po roce 1989 přislíbena. Zhruba 6 % hlasů dostalo roku 1992 nacionalistické *Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa* (SPR-RSČ) pod vedením M. Sládka.

Heinz Brahm

Murray Bookchin - vedoucí osobnost Institutu sociální ekologie v Plainfieldu

Emeritním ředitelem a ideovým otcem Institutu sociální ekologie (Institut for Social Ecology) v Plainfieldu ve státě Vermont v USA, je Murray Bookchin. Ve svém díle reflektoval Bookchin celou řadu aktuálních, politických a sociálně ekologických námětů: antisemitismus, odpor proti válce, limity růstu měst, totalitarismus - vzestup Hitlera a Stalina, syntetická příroda, decentralizace moci a odpovědnosti odpovídající lidským měřítkům, ekologie a revoluční myšlení, anarchismus a ekologická společnost, spontaneita a organizace, energie, ekotechnokracie a ekologie, nové zemědělství, hierarchie a panství, libertariánský municipalismus, ekologie svobody, obrat společnosti, zelené perspektivy a mnoho dalších.

Již v roce 1952 publikoval stať o nebezpečí chemických látek v potravinách ("Problém chemických látek v potravinách" pod pseudonymem Lewis Herber, Contemporary

Issues: A Magazin for a Democracy of Content vol. 3, No. 12), jež předběhla svou dobu. Institut sociální ekologie v Plainfieldu je charakterizován *novým pojetím ekologie*. Jeho základem je Bookchinova stať "Ekologie a revoluční myšlení", která byla publikována již na počátku sedmdesátých let v zahraničí. V roce 1989 vyšla v plainfieldském teoreticko-informačním bulletinu a je znovu a znovu zveřejňována na různých místech světa. Její myšlenkový koncept se objevuje i v dalších Bookchinových pracích.

V uvedené stati prezentuje Bookchin svou základní ideu: lidská nadvláda produkuje nadvládu nad přírodou, avšak reharmonizace lidského s lidským podmiňuje rovnováhu lidstva s přírodou. Howard Hawkins, autor úvodu k plainfieldskému vydání "Ekologie a revoluční myšlení" z r. 1989, napsal: "Ekologie a revoluční myšlení" je prvním dílem, které zpochybnilo tradiční vztah mezi lidskou svobodou a přírodní nevyhnutelností, tradovanou v západní sociální teorii od antických dob. Po celá staletí reflektovala

západní filozofie přírodu jako lakomou říší fatality, na které musí lidé vynucovat své materiální požadavky, a jako základ pro společenskou 'říší svobody'. Toto paradigma nacházíme v díle Marxově, jenž zakládal říší lidské svobody na nadvládě nad přírodou prostřednictvím rostoucí ekonomické produkce".

Bookchin zpochybnil zavedený Marxův obraz přírody a koncipoval ideu ekologického humanismu, spjatého s harmonickou společností, která je sama v trvalé harmonii se světem přírody. Zastavme se u některých dalších myšlenek Murraye Bookchina.

Ve své nové knize "Nové uspořádání společnosti", Grafenau 1992, (Trotzdem Verlag), Bookchin píše: "Historický paradox civilizace spočívá v tom, že je budována na protikladu k přírodě, že korumpuje lidskou přírodu. Tento protiklad pochází z doby, která sahá kamsi za Rousseaua, jež nepotřebovala skutečnou lidskou a ekologickou civilizaci, aby zachránila tuto planetu a celé lidstvo. Civilizace se svou dnešní známkou kvality - rozumem a technikou - bude stále více považována za nový mor." Na mnoha místech svého díla Bookchin uvádí důvody pro radikální ekologický humanismus a doporučuje "anarchistickou koncepci komunity v rovnováze s přírodou a sociálním prostředím".

Spojuje ji s přímou demokracií, humanistickou technologií a decentralizací společnosti. Bookchin tuto koncepci nazývá "libertariánským municipalismem" (k tomuto tématu viz též P. A. Kropotkin 1891: "Duše člověka za socialismu"). Bookchin upozorňuje, že koncepty nadvlády starých nad mladými v gerontokraciích, mužů nad ženami v patriarchálních společnostech, člověka nad člověkem v centralistických ekonomikách byly vždy znakem vykořisťovatelských společností.

Libertariánský municipalismus

Žádná sociální revoluce nebude podle Bookchina dovršena, dokud nezruší nejen třídy vykořisťovatelů a strukturu státu, ale též nadvládu jakékoliv hierarchie ve všech sférách života, hlavně pak v oblasti ekologie. Bookchinův ekoanarchismus nachází v současné době silnou odezvu v rámci levého křídla

hnutí Zelených v SRN a v nově vznikajícím americkém ekoanarchistickém hnutí.

Bookchinovi následníci se orientují na vytváření lokálních participačních struktur - komunit, které pomáhají lidem v každodennosti vstupovat do aktivního života. Snaží se restrukturizovat municipalitu do struktur vzájemně provázaných lidových shromáždění městského typu v rámci obcí. Struktury jsou řízeny představiteli obecní rady, kteří získávají mandát a jsou bezprostředně odvolatelní obecními shromážděními.

Ve výše uvedené stati "Ekologie a revoluční myšlení" popisuje Bookchin svou vizi ekologické společnosti takto: "...Anarchistická komunita se v zásadě přiblíží zřetelně definovatelnému ekosystému." A dále uvádí: "Tento ekosystém bude diverzifikovaný, harmonický a rovnovážný". Relativně soběstačná komunita, závislá na prostředí z hlediska potřeb pro své žití, organicky zohledňuje vzájemné vztahy, jež ji udržují. Rotace občanských, pracovních a profesionálních zodpovědností, stimuluje a završuje nové dimenze sebezrovoje, probouzí všechny smysly jednotlivce. "...v kompletní společnosti bude mít jistou naději, že vytvoříme kompletní lidi... od komunity, přes region až k celým kontinentům budeme moci sledovat pestrout paletu lidských skupin a ekosystémů, v kterých každý z nás rozvine své jedinečné potenciály... osvobozený od dusivé rutiny, paralyzujících represí a nejistot, od těžké práce a falešných potřeb, od pout autority a iracionálního tlaku, octne se poprvé v historii jedinec v situaci, ve které si plně uvědomí své možnosti jako člen lidské komunity".

Ve své strategii libertariánského municipalismu doporučuje Bookchin "poskytnutí alternativních vyhlídek budování lidové společenské kontramoci, tj. alternativní moci, založené na konfederaci radikalizovaných komunit, schopné od počátku odporovat a vzdorovat globálním korporacím a národním státům, a které nakonec nahradí decentralizovaná ekologická společnost, založená na zásadách politické a ekonomické demokracie." Ekologii v tomto kontextu považuje Bookchin za vědu kritickou, zároveň však za disciplínu integrativní a rekonstruktivní. Avšak právě integrativní a rekonstruktivní

aspekt ekologie míří k anarchistickým koncepcím sociálně vědního myšlení: harmonizace přírody a člověka není možno dosáhnout bez vytvoření lidské komunity, realizující se v trvalé rovnováze se svým přírodním prostředím. O tom píše Bookchin: "Je možné, že člověk je manipulovatelný, jak tvrdí vlastníci masmédií, anebo že příroda je manipulovatelná - jak to demonstrují inženýři. Ekologie však zřetelně dokazuje, že přírodní svět ve svém celku, tj. příroda chápáná ve všech aspektech, cyklech a vzájemných souvztaznostech nedovolí všechny lidské nároky na ovládnutí planety." Bookchin se vyjadřuje i ke konkrétnímu řešení ekologických problémů: Jedním z nich je v současných USA znečištění vodních toků. Mnohé americké vodní cesty se staly otevřenými žumpami, jež představují rozšíření či prodloužení městských odpadních systémů. "...je eufenismus nazývat je vůbec řekami nebo jezery", píše Bookchin. Člověk v této souvislosti může být definován jako vysoce destruktivní parazit, který hrozí zničením přírody a nakonec sama sebe. V ekologii však slovo parazit není odpovědí na uvedený problém, ale klade samo otázky. Jaký zlom v historii způsobil přeměnu člověka na destruktivního parazita?

Co produkuje formu parazitismu, který má za následek nejenom úžasnou nerovnováhu v přírodě, ale ohrožuje i existenci samotného lidstva? Příčinou je nerovnováha, kterou člověk vytvořil i v sociálním světě, enormní velikost podniků, firem a monopolů; jejich lokalizace v určitém regionu, jejich hustota vzhledem k lidské komunitě anebo vodní cestě, požavky na suroviny a vodu a jejich úloha v celostátní dělbě práce a to vše má za následek vznik krizí.

Liberární eufemismy, definují sociálně-ekonomické procesy jako "růst" nebo "průmyslová společnost" či "zanedbanou čtvrt", mají své kořeny v respektování nadvlády člověka nad člověkem. Bookchin ve svém díle uvádí znepokojivá fakta z hlediska prognózy. Např. to, že ukáží-li se současné průmyslové prognózy jako reálné, budeme během příštích třiceti let svědky pětinasobného zvýšení spotřeby elektrické energie, založené většinou na využívání jaderného potenciálu a spalování uhlí. Těžba stavebního dříví se

zvýší o 20 %, výroba papíru o 50 % ročně, výroba umělých hmot (které již dnes tvoří okolo 2 % městských odpadů) o 7 % ročně.

Chápání planety soudobými podnikateli jako hromady minerálů vede k neomezenému růstu "výroby" odpadů. Bookchin reflektuje rovněž problémy dnešního zemědělství a varuje před regresivním zjednodušováním pojetí prostředí v moderním zemědělství. Píše: "Manipulovaní lidé ve městech musí být nakrmeni. Nakrmit je, znamená rozšířit industrializované zemědělství. Zemědělské plodiny musí být vyšlechtěny tak, aby byl umožněn vysoký stupeň mechanizace. Nikoli redukce lidské dřiny - jde hlavně o to, aby byl umožněn stálý růst produktivity a efektivnosti, maximalizace investic a využívání biosféry. Pěstování plodin musí být úzce specializováno a podle přísných pravidel regulováno v souladu s potřebami potravinářského průmyslu. Velké krajinné oblasti jsou tak využívány k pěstování jedné plodiny, monokultury, jež je vhodná pro mechanizaci. Protože monokultura je ideálním prostředím pro rozvoj škodlivých druhů hmyzu nebo plevelů, nevyhne se takto koncipované zemědělství používání chemických látek v řadě postupů: proti hmyzu, plevelům, chorobám rostlin i zvířat. Cílem je regulace výroby plodin a maximální exploatace půdy. Symbolem moderního zemědělství již dávno není kosa nebo traktor, ale letadlo. Moderní pěstitel už není sedlák, zemědělec - tedy člověk, od kterého by se dalo očekávat, že má úzký vztah k unikátním vlastnostem půdy, na které pěstuje své plodiny, ale stává se pilotem nebo chemikem, pro kterého je půda pouhým zdrojem zisku, anorganickou surovinou."

Bookchin vytýká moderní společnosti, že ničí práci "*organické evoluce*" též tím, že vytváří obrovské městské aglomerace z betonu, kovu a skla a ničí a podkopává komplexní důmyslně proorganizované ekosystémy, vytvářející vyvážené lokální odlišnosti ve městě přírody. A uzavírá, že nahrazováním vysoce komplexního organického životního prostředí zjednodušeným a anorganickým prostředím vrací člověk biosféru k nižším vývojovým stupňům, jež budou schopny integrovat a podporovat pouze jednoduché formy života. Sociální ekologie odvozuje svou

ostrou kritičnost nejenom z faktu, že je sama mezi ostatními vědami, aby předávala tento hrůzostrašný obraz lidstvu, ale také z faktu, že tento obraz prezentuje v nové sociální dimenzi. Pád organické evoluce je podle Bookchina výsledkem protikladů mezi městem a venkovem, státem a komunitou, průmyslem a zemědělstvím, masovou výrobou a řemeslem, centralismem a regionalismem, mezi byrokratickým a lidským rozměrem.

Proti uvedenému obrazu staví Bookchin anarchistickou koncepci komunity s přímou demokracií, humanistickými technologiemi s vybalancovaným vztahem k přírodě. Uvádí, že odmítání současného statu quo přivádí mladé lidi k intuitivnímu anarchismu. Jejich láska k přírodě je zároveň reakcí na "syntetický" charakter městského prostředí a jeho produkty. Jejich volání po "přímé akci" je reakcí vůči byrokratizaci a centralizované společnosti s pasívní demokracií. Jejich snaha "vypnout", vyhnout se dřině a závodům v konzumu reflektuje hněv a nenávisť vůči tupé průmyslové rutině, plodící masovou výrobu v továrně, úřadě nebo na univerzitě. Jejich výrazný život je osobním únikem z masové společnosti.

V této souvislosti cituje Bookchin "Filozofii anarchismu" Huberta Reada: "Pokrok se měří stupněm diferencovanosti ve společnosti. Je-li jednotlivec pouhou jednotkou v nerozlišitelné mase, je jeho život limitovaný, jednotvárný a mechanický. Stane-li se však jednotlivec samostatnou jednotkou v souladu s prostorem a samozřejmě

s možností nehody a náhody, může rozvinout a vyjádřit sám sebe. Může rozvíjet ve skutečném významu tohoto slova své vědomí síly, vitalitu a radost." Bookchin přirovnává anarchistickou komunitu k jasně definovanému ekosystému: bude diverzifikovaná, harmonická a rovnovážná. Směrem od komunity přes region až k celým kontinentům budou pestré, diferencované lidské skupiny a ekosystémy rozvíjet své unikátní potenciály a tak umožňovat svým členům působení širokého spektra ekonomických, kulturních a behaviorálních stimulů: bude docházet ke kreativním interakcím mezi jednotlivci a skupinami, komunitou a prostředím, lidstvem a přírodou. Forma hierarchizované společnosti, která dnes definuje realitu v termínech "nadřazenosti" nebo "podřízenosti" ustoupí perspektivě, která bude zohledňovat diverzitu v ekologickém slova smyslu.

O autorovi:

Murray Bookchin (* 1921), třicet let neúnavně podporuje ekologii, přírodu, šetřící technologie a antinukleární iniciativy. Je autorem řady knih: *Lebensgefährliche Lebensmittel*, 1955; *Our Synthetic Environment. Crisis in Our Cities*, 1965; *Post-Scarcity Anarchism*, 1971; *The Limits of the City*, 1973; *The Spanish Anarchists*, 1980; *The Ecology of Freedom*, 1982. Žije v Burlingtonu (Vermont, USA).

Věra Dvořáková-Janů

Mezinárodní konference o teorii faset

Ve dnech 29. 8.-1. 9. 1993 proběhla v Praze 4. mezinárodní konference o teorii faset organizovaná Asociací teorie faset. Konala se v krásném prostředí Anežského kláštera za naprostého nezájmu české odborné veřejnosti způsobeného zřejmě tím, že teorie faset, vyvinutá Louisem Guttmanem někdy v druhé polovině padesátých let zejména v kontextu výzkumu inteligence a postojů, je u nás málo známá.

Dle složení účastníků konference se zdá, že tato teorie byla a je dále rozvíjena a použí-

vána hlavně v Izraeli, kde později její autor žil a před několika málo lety též zemřel. Uplatňuje se ve třech směrech: Za prvé jako technika sloužící k vytvoření designu studie, speciálně pro tvorbu dotazníku, za druhé jako soubor základních principů pro predikci struktury v empirickém materiálu a za třetí jako filozofická teorie o povaze empirického výzkumu ve společenských vědách.

ad 1) Základním nástrojem pro tvorbu designu je "mapping sentence", zobecnění designu pokusu, jak ho pro přírodní vědy zavedl R. A. Fisher. Tento rys teorie faset, který